

صاف

(درآمدی بر علم صرف)

دفتر تدوین متون درسی

سرشناسه: عزیزاده، فرامرز، ۱۳۵۰
 عنوان: صرف ۱ (یک) (درآمدی بر علم صرف)
 نام پدیدآور: مولفین فرامرز عزیزاده، احسان محمدی.
 دفتر تدوین متون درسی
 مشخصات نشر: قم: مرکز مدیریت حوزه های علمیه، ۱۳۹۴
 مشخصات ظاهری: ۱۶۰ ص: جدول
 شابک: ۳-۲۴-۷۵۵۰-۶۰۰-۹۷۸
 یادداشت: کتابنامه به صورت زیرنویس.
 موضوع: زبان عربی - صرف - راهنمای آموزشی
 موضوع: زبان عربی - مسائل؛ تمرین ها و غیره
 شناسه افزوده: حوزه علمیه. دفتر تدوین متون درسی
 شناسه افزوده: حوزه علمیه. مرکز مدیریت حوزه های علمیه
 شناسه افزوده: محمدی، احسان، ۱۳۵۱
 رده بندی کنگره: ۱۳۹۴، ۴ ص ۸ / PJ ۶۲۰۳
 رده بندی دیویی: ۴۹۲ / ۷۵
 شماره کتابشناسی: ۳۸۸۱۶۶۷

صرف ۱

((درآمدی بر علم صرف))

فرامرز عزیزاده - احسان محمدی

...

دفتر تدوین متون درسی

ناشر: مرکز مدیریت حوزه های علمیه

نوبت چاپ: اول - تابستان ۱۳۹۴

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۱۳۰۰۰ تومان

...

همه حقوق محفوظ است.

انتشارات: ۳۷۷۴۸۳۸۳ - ۰۲۵

دفتر تدوین متون درسی حوزه های علمیه:

۰۲۵ - ۳۷۸۳۴۰۵۴

۰۲۵ - ۳۷۸۳۴۰۴۴

WWW.TMD.IR

إِنَّا جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ.

(سوره یوسف، آیه ۲)

مقدمه دفتر:

حوزه‌های علمی شیعی که به حق سران داران رسالت انبیای عظام هستند، در طول حیات خود همواره نگاهبان ثراث جاوید معارف اهل بیت علیهم‌السلام پاسداران حریم و کیان شریعت حقه اسلامی بوده‌اند. بدیهی است که استمرار این رسالت عظیم "شیعی" بر صورت کارآمد و متناسب با مقتضیات دنیای امروز مستلزم برنامه‌ریزی صحیح و تحول در نظام آموزشی و برنامه درسی حوزه‌ها و متوازن ساختن اهداف عالیه این نهاد مقدس، با نیازها و چالش‌های جدید و نیروی توجه به گسترش علوم دینی و تنوع رشته‌های آنهاست. از طرفی اصلی‌ترین ابزار انتقال علوم و معارف و تجارب بین‌مبنیان، فضای تدریس و رابطه استاد و شاگرد است و در این میان کتاب درسی به عنوان محور ارتباط بین استاد و شاگرد، از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است؛ چندان که در حوزه‌های علمیه یکی از مهم‌ترین محورهای تحول به نام آموزشی و بارزترین نمود آن، تغییر متون آموزشی و تولید کتاب‌های درسی جدید در حوزه علوم اسلامی بر اساس نیازهای نوظهور است. منزلت و جایگاه متون درسی در حوزه‌ها و بهره‌مندی از ثراث گران‌سنگ و ذخایر ارزشمند متون قویم علمای گذشته ایجاب می‌کند که در بازسازی، اصلاح و تدوین متون درسی، اهتمام، دقت و تأمل شایسته مبذول گردد. همچنین دگرگونی و تحول در گرایش‌ها، نیازها، انتظارات، شیوه‌ها و الگوهای تعلیم و تربیت، مسوولیت متولیان امر آموزش و پژوهش و برنامه‌ریزی درسی را در حوزه افزون می‌سازد تا به صورت مستمر به ارزیابی و ارتقای متون آموزشی در قالب‌ها و الگوهای نو، همت گمارند.

دفتر تدوین متون درسی با عنایت به نکات فوق، تولید محتوای درسی، کمک درسی و راهنمای تدریس در حوزه علوم اسلامی، و همچنین بازیبنی و اصلاح متون درسی تدوین شده بر اساس ارزیابی‌های انجام شده را به عنوان مهم‌ترین رسالت، نصب‌العین خویش قرار داده است و از بدو تأسیس تاکنون گام‌هایی را

برای اصلاح و بروزرسانی و متوازن ساختن متون آموزشی به لحاظ استانداردها و متناسب با مقتضیات آموزشی طلاب برداشته است. بدیهی است که رسیدن به آرمان فوق با بهره‌گیری از همه ظرفیت‌ها و نیروهای انسانی موجود در قالب‌های مختلف (مشاوران، گروه‌های علمی، همکاران و منتقدان)، نظارت و ارزیابی مستمر و دریافت بازخورد از برنامه‌های انجام شده، و فرهنگ‌سازی در جهت ایجاد تلقی صحیح از فرایند تدوین متون آموزشی امکان‌پذیر خواهد بود.

کتاب حاضر نخستین کتاب درسی صرف دانش پژوهان محترم است که متناسب با مرحله‌آشنایی تدوین شده است. و این دفتر برخود لازم می‌داند تا از تلاش‌های ارزشمند مولف اثر استاد گرامی جناب حجت الاسلام فرامرزی علی‌رغم آنکه سالیان متمادی است مشغول تدریس و تحقیق در علوم ادبی به ویژه علم صرف است و گروه ادبیات عرب و ارزیابی و تمام عزیزانی که در امر آماده‌سازی و چاپ کتاب صرف یک با این دفتر همکاری نموده‌اند به ویژه جناب عبدالسلام والمسلمین سید احسان محمدی صمیمانه قدردانی نماید. امید است این قبیل تلاش‌ها سیر رشد و بالندگی طلاب و حوزه‌های علمیه روشن‌تر نموده و مورد رضایت حضرت صاحب‌الامر علیه السلام قرار گیرد.

دفتر تدوین متون درسی حوزه‌های علمیه

فهرست مطالب

۱۵	درس اول
۱۵	علم صرف
۱۹	درس دوم
۱۹	وزن و بناء کلمه
	بخش فعل
۲۷	درس سوم
۲۷	تعريف فعل و صيغه‌های آن
۳۱	درس چهارم
۳۱	ماضی معلوم ۱
۳۷	درس پنجم
۳۷	ماضی معلوم ۲
۴۱	درس ششم
۴۱	مضارع معلوم ۱
۴۷	درس هفتم
۴۷	مضارع معلوم ۲
۵۳	درس هشتم
۵۳	امر معلوم
۵۷	درس نهم
۵۷	امر معلوم ۲
۶۵	درس دهم
۶۵	ثلاثی مزید فیه

۷۱.....	درس یازدهم.....
۷۱.....	ابواب مشهور ثلاثی مزید فیه ۱.....
۷۱.....	باب های افعال و تفعیل.....
۷۷.....	درس دوازدهم.....
۷۷.....	ابواب مشهور ثلاثی مزید فیه ۲.....
۷۷.....	باب های مفاعله و تفاعل.....
۸۳.....	درس سیزدهم.....
۸۳.....	ابواب مشهور ثلاثی مزید فیه ۳.....
۸۳.....	باب های فتعال و انفعال.....
۸۹.....	درس چهاردهم.....
۸۹.....	ابواب مشهور ثلاثی مزید فیه ۴.....
۸۹.....	باب های تفعّل و استفعال.....
۹۵.....	درس پانزدهم.....
۹۵.....	رباعی.....
۱۰۵.....	درس شانزدهم.....
۱۰۵.....	معلوم و مجهول.....

بخش اسم

۱۱۵.....	درس هفدهم.....
۱۱۵.....	تقسیمات اسم ۱.....
۱۱۵.....	مذکر و مؤنث.....
۱۱۹.....	درس هجدهم.....
۱۱۹.....	تقسیمات اسم ۲.....
۱۱۹.....	مفرد، مثنی، جمع.....
۱۲۳.....	درس نوزدهم.....
۱۲۳.....	اسم فاعل.....

۱۲۷.....	درس بیستم.....
۱۲۷.....	اسم مفعول.....
۱۳۱.....	درس بیست و یکم.....
۱۳۱.....	اسم تفضیل و اسم مبالغه.....

خاتمه

۱۳۹.....	درس بیست و دوم.....
۱۳۹.....	غیر سالم.....
۱۳۹.....	معتل ۱.....
۱۴۳.....	درس بیست و سوم.....
۱۴۳.....	غیر سالم.....
۱۴۳.....	معتل ۲.....
۱۴۹.....	درس بیست و چهارم.....
۱۴۹.....	غیر سالم.....
۱۴۹.....	مهموز.....
۱۵۳.....	درس بیست و پنجم.....
۱۵۳.....	غیر سالم.....
۱۵۳.....	مضاعف.....

مقدمه مؤلف

عن ابی جعفر الجواد (ع) :

ما استوی رَجُلَانِ فی حَسَبٍ و دینِ نَدَّ الاَ نَّانَ تَفَضَّلَهُمَا عِنْدَ اللّٰهِ عَزَّوَجَلَّ اَدَبُهُمَا . قَالَ : قُلْتُ : جُعِلْتُ فِدَاكَ قَدْ عَلِمْتُ فَضْلَهُ عِنْدَ النَّاسِ فی التَّادِيَةِ مِمَّا جَاسَ لَهَا فَضْلُهُ عِنْدَ اللّٰهِ عَزَّوَجَلَّ ؟ قَالَ (ع) : بِقِرَاءَةِ الْقُرْآنِ کَمَا اُنْزِلَ وَ دُعَائِهِ اللّٰهُ عَزَّوَجَلَّ مِنْ حَيْثُ لَا یَلْحَنُ مِنْکَ اِنَّ الدَّعَاءَ الْمَلْحُونَ لَا یَضَعُدُ اِلَى اللّٰهِ عَزَّوَجَلَّ .

وسائل الشیعه، ج ۶، ص ۲۲۱

«ادبیات عربی» از مجموعه علومى تشکیل شده است که هر کدام از زوایای به «کلمه» و «کلام» عربى نگریسته و حکمى در حیطه وظایف خود بر آن جارى مى سازند؛ علومى ها چون «لغت»، «صرف»، «نحو»، «معانى»، «بیان»، «بدیع» و ... که تفکیک صد در صدی این علوم از هم و ادعای «تبيين کلی» بین این علوم، ادعای گزاف مى نماید. اگر نخواهیم نام مهمترین علوم ادبى را به «صرف» و «نحو» اطلاق کنیم لااقل به واژه «پرکاربردترین» باید رضایت داد.

از کلام اندیشمندان به خوبى به جایگاه علم صرف مى توان پی برد؛ از «ابن فارس» نقل شده که: «هر کس با علم صرف آشنا نباشد بخش قابل توجهی از فهم زبان و لغت عربى را از دست داده است» یا از «ابن مسعود» نقل شده که: هر کس که به صرف و نحو آگاهی داشته باشد در فهم قوی مى گردد و هر کس از آن بی بهره باشد در نقل و کاربرد خود دچار گمراهی مى شود».

علم صرف از اوصاف هیأت و قالب های مواد و تغییرات عارض بر آن ها بحث مى کند در مقابل علم نحو که از رابطه قالب های مختلف با یکدیگر در پازل جمله بحث مى کند. به عنوان نمونه، ماده «کُتِبَ» به معنای «نوشتن» اگر در قالب «فَاعِل» حلول کند به صورت «کَاتِب» درآمده و معنای کسى که عمل نوشتن

از او صادر شده یعنی «نویسنده» می‌دهد (صرف) و اگر همین کلمه در جمله «جاء کاتب» کنار فعل «جاء» قرار گیرد و مسندالیه آن واقع شود اعراب رفع پیدا کرده و عنوان «فاعل» بر آن اطلاق می‌شود (نحو). بنابراین علم صرف، علم قالب‌ها و تغییرات غیر اعرابی آن‌هاست:

قالب «فَاعِل» مانند «کَاتِب» به معنای «نویسنده»

قالب «فُعَال» مانند «کُتَاب» به معنای «نویسندگان»

قالب «مَفْعُول» مانند «مَكْتُوب» به معنای «نوشته»

قالب «فَاعِل» مانند «کَاتِب» به معنای «با یکدیگر نامه نگاری کردند (مشارکت)»

قالب «مَفْعُل» مانند «مَكْتَب» به معنای «محل فراگیری علم و نوشتن»

و اما در مورد این کتاب

۱. این کتاب به علم صرف، در مرحله آشنایی می‌پردازد. آشنایی با ساختار اصلی علم صرف و مهمترین مفاهیم آن، از اهداف این کتاب می‌باشد.

۲. یکی از عوامل دلزدگی فراگیر نسبت به ادبیات عربی، حس بی‌ضابطه و بی‌قانون بودن این علم است؛ از عوامل پیدایش این حس، ذکر بی‌نظم و رودهنگام موارد «سماعی» به فراگیر است. لذا در این کتاب به جز موارد نادر، هیچ اشاره‌ای به موارد سماعی نشده و سعی بر برجسته سازی بخش‌های «قیاسی» این زبان بوده است.

۳. سعی بر این بوده تا جایی که خللی علمی بر تئوریا ارائه شده وارد نشود از واژه‌ها و اصطلاحات پیچیده استفاده نشود و نثری روان و ساده ارائه گردد.

۴. تنوع امثله و ترجمه آنها و نیز ترجمه لغات، موجب تشکیل و تکمیل گنجینه لغات فراگیر می‌شود.

۵. شاید در نگاه اول، کثرت جدول‌ها کمی ملال‌آور به نظر برسد ولی این سطح که مخاطب نیازمند پی‌گیری و مشاهده تغییرات تک‌تک صیغه‌های مختلف افعال است موجب تسهیل در آموزش می‌شود.

۶. کتاب پس از طرح مسائل اولیه، به دو بخش فعل و اسم و بخش عامی تحت عنوان خاتمه تقسیم شده است.

۷. فراگیری ادبیات عربی وقتی شیرین می‌نماید که ثمره آن موجب فهم و درک درست از متون دینی شود. جهت تسریع در این امر و استفاده حداکثری از پیامهای اخلاقی آیات و روایات شریفه ترجمه تمامی آن‌ها در پاورقی ذکر شده است.

۸. با برگزاری کمیسیون‌های تخصصی، نظرات اصلاحی اساتید صاحب نام و فاضل «حفظهم الله

تعالی» دریافت شده و این اثر و ام‌دار این خرد جمعی است.

۹. زمینه سازی و فراهم نمودن مقدمات فراوانی توسط دست اندرکاران پشت صحنه لازم است تا مؤلفی دست به «تألیف» بزند که جا دارد از تمامی این دست اندرکاران تشکر و قدردانی شود.

۱۰. هر اثری که زائیده فکر بشری باشد عاری از اشتباه و خطا نیست. امید است اساتید محترم با راهنمایی‌های خود ما را در تکمیل آن یاری رسانند. اساتید محترم می‌توانند نقطه نظرات خویش را از طریق پایگاه اینترنتی www.tmd.ir ارسال فرمایند.

امید است این ناچر مقبل مولا و ولی نعمت‌مان حضرت ولیعصر ارواحنا فداه قرار گرفته باشد.

فرامرز علیزاده

تایستان ۱۳۹۴